

Н. В. Іваненко, Н. Д. Засанська,

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кіровоград

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СЕМАНТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯДЕРНИХ МІКРОПОЛІВ ЗЛАМ / TURNING-POINT

У статті висвітлено результати зіставного аналізу системно-структурної організації лексико-семантичних мікрополів *злам* / *turning-point* в українській та англійській мовах. Досліджено взаємовідношення між лексичними одиницями порівнюваних лексико-семантичних мікрополів та розкрито спільні та відмінні риси.

Ключові слова: лексема, лексико-семантичне поле, мікрополе, безпосередні/опосередковані зв'язки.

В статье освещены результаты сопоставительного анализа системно-структурной организации лексико-семантических микрополей *перелом* / *turning-point* в украинском и английском языках. Исследованы взаимоотношения между лексическими единицами сравниваемых лексико-семантических микрополей, раскрыты общие и отличительные черты.

Ключевые слова: лексема, лексико-семантическое поле, микрополе, непосредственные / опосредованные связи.

The article analyzes structural and system peculiarities of the lexical-semantic fields *turning-point* in Ukrainian and English. The relationships between lexical units of the fields as well as common and distinctive semantic features are investigated.

Key-words: lexeme, lexical-semantic field, direct / indirect relations.

Зіставні дослідження сучасних мовознавців [2; 3; 4; 5; 6; 7] підтверджують необхідність вивчення мови у нерозривному зв'язку зі свідомістю, мисленням, духовністю, культурою, соціальною дійсністю її носіїв. Остання виступає своєрідним мовним фільтром, котрий, з одного боку, охоплює найвагоміші та найважливіші об'єкти людського пізнання на певному відрізку часу, а з іншого, відображає динамічний характер людської мови – у постійній мінливості, розвитку, русі, де актуалізація фрагменту мови співвідноситься зі змінами в соціумі.

Особливу мовну безмежність перед сучасними дослідниками відкривають простори семантики, що ілюструють національні особливості сприйняття дійсності лінгвокультурною спільнотою, виявляють етнічну специфіку розуміння та процеси засвоєння знань про навколишній світ носіїв мови, досягають культурно-історичних підвалів різноманітних мовних явищ.

Дійсність знаходить семантичне вираження в мові, що фіксує та відображає вплив соціально значимих подій, обставин, ситуацій. Враховуючи те, що у наш час соціальна обумовленість індивіда має глобальний характер вияву, актуальним видається дослідження глобальної кризи призму локального: визначення національних особливостей сприйняття спільного фрагменту соціальної дійсності – кризи – різними мовними культурами. Так, завдяки зіставному аналізу лексико-семантичних мікрополів *злам* / *turning-point*, що утворюють ядерну частину лексико-семантичних полів *криза* / *crisis*, досліджуються спільні та відмінні семантичні ознаки явища *криза* в сучасній українській та англійській мовах. Отже, метою статті є зіставне вивчення семантичних особливостей мікрополів *злам* / *turning-point* в українській та англійській мовах, визначення специфіки розуміння цього поняття україно- та англійськими етносами.

Відповідно до поставленої мети, **завдання** статті складають:

- зіставний аналіз дефініцій лексичних одиниць, що утворюють лексико-семантичні мікрополя *злам* / *turning-point*;
- виявлення семантичного потенціалу досліджуваних лексем;
- визначення структурних особливостей порівнюваних мікрополів *злам* / *turning-point* в українській та англійській мовах.

Матеріалом дослідження послуговували дані вибірки з тлумачних словників англійської та української мов: Великий тлумачний словник сучасної української мови та Оксфордський словник англійської мови – Oxford English Dictionary (OED) в 20 томах [1; 8].

Як свідчать результати дослідження, склад лексико-семантичних мікрополів *злам* / *turning-point* кількісно еквівалентний – 42 одиниці, що належать до українського мікрополя *злам* та 54 лексеми в складі англійського мікрополя *turning-point*.

Криза носіями української мови розуміється як *різка зміна звичайного стану речей*, що характеризується перетворенням дійсності та переходом до іншого життя; крутим поворотом у ході подій, розвитку, процесі. Кризовий час для українців – це *злам* в житті суспільства, що проявляється в рішучій відмові від традиційного, руйнуванні усталених засад існування, порушенні звичного оточення людини. Під кризою також убачається *загострення становища* – досягнення крайньої межі, вищого ступеню, кінцевої точки при здійсненні чого-небудь. В цей час події, які відбуваються або розвиваються характеризуються як надзвичайно сильні, напружені, бурхливі. Загострення – стан очікування непередбачуваних подій, готовності до раптових дій. Крім того, під загостренням становища українці розуміють також *економічну кризу*, наслідки котрої несуть одночасно економічне (*скорочення виробництва, розлад грошових та фінансових відносин, банкрутство фірм*) та соціальне забарвлення (*масове безробіття, зубожіння населення*). Економічний занепад маніфестує ще одне уявлення українців про кризу як *гостру нестачу*, брак, відсутність [1, с. 586].

У сучасній англійській мові семантичне наповнення лексеми *crisis* розкривається за допомогою безпосередніх та опосередкованих зв'язків між компонентами значень (Мал. 1). Для британців *vitally important*

or decisive stage in the progress (життєво важливий або вирішальний етап в розвитку) – це загальне уявлення про кризу. Визначальним компонентом при цьому є *decisive change* (вирішальна зміна), що сприймається як невід’ємна обставина кризового періоду (порівняйте з українським значенням *різка зміна*).

Тлумачення кризи як певної критичної точки розвитку, завершального моменту, крайньої межі знаходить своє відображення в значенні *turning-point* (поворотний момент), утвореного на основі медичного терміну *the point in the progress of a disease* (порівняйте з укр. *переломний момент у ході хвороби*). Тому, криза для британців сприймається як вершина загострення, *межа між покращенням або погіршенням становища*.

Так, як і українці, носії англійської мови під кризою розуміють складний стан в економічному та соціальному житті суспільства *times of difficulty, insecurity, and suspense in politics or commerce* (час труднощів, невизначеності, напруги в політиці чи економіці). Специфічними семантичними ознаками економічної кризи є вказівка на *стан небезпеки, тривоги, очікування невідомого* (порівняйте з укр. *загострення, напруження*) [1, с. 586].

В українській мові лексема **злам** тлумачиться як *різка зміна, крутий поворот у розвитку чого-небудь*, демонструючи безпосередні зв’язки з ключовою одиницею **криза**, котра включає її до свого значення та має спільні семантичні компоненти *‘різка’, ‘зміна’*. Аналіз значення дії **зламувати** допомагає глибше зрозуміти семантичні особливості ядерної лексики **злам** завдяки семемі *рішуче відкинути, зруйнувати, знищити або порушити щось традиційне, звичне, усталене*, що відображає поняття повної зміни напрямку, розвитку, процесу. Зазначена мовна одиниця **злам** містить вказівку на лексеми **поворот, перелом**, котрі також розкривають семантику змінювання, відхилення від обраного напрямку, моменту переходу із одного стану до якісно іншого.

Семантика одиниці **turning-point** окресленого мікрополя розкривається завдяки безпосереднім зв’язкам з ключовою одиницею **crisis**, котра включає її до своєї дефініції та має спільні семи *‘decisive’, ‘state’, ‘affairs’, ‘progress’, ‘time’*. Лексема **point** тлумачиться як *a critical position in the course of affairs; a decisive state of circumstances, a juncture; the precise moment for action, an opportunity; the precise time at which anything happens; an instant, moment* [8]. Варто зазначити, що ця одиниця – найбагатозначніша в мікрополі. Згідно OED структура цієї лексики включає 33 семемі, що свідчить не лише про значний семантичний потенціал, але й вказує на здатність вступати в різноманітні відношення в межах усього лексико-семантичного поля **crisis**.

Зокрема, про подібне бачення кризи говорить присутність в ядерних частинах зіставлених мікрополів семантично еквівалентних одиниць **зміна** та **change**, котрі розкривають спільну семантику переходу, змінювання, перетворення чого-небудь (стану, руху, ознаки, властивості) у щось якісно інше. У внутрішньому складі обох лексем фіксуються еквівалентні семи *‘стан’ – ‘state’, ‘змінювання’ – ‘changing’, ‘якість’ – ‘quality’, ‘заміна’ – ‘substitution’*. Кожна одиниця також розкриває індивідуальні семантичні характеристики: так, в українській мові лексема **зміна** позначає частину доби, роботу, групу людей, молоде покоління, а англійський еквівалент відображає різноманітні предмети та явища в спорті, музиці, природі, техніці, фінансах.

В англійській мові семантичну близькість з лексемою **change** розкривають одиниці **point, moment, turn**. Мовна одиниця **point**, включена до тлумачної частини ядерної лексики **crisis**, позначає вирішальний період під час тяжкої хвороби, де шанси на покращення чи погіршення вважаються однаковими. В свою чергу, зазначена лексема маніфестує значення критичного стану подій, вирішального моменту, часу для рішучих дій та можливостей. Вказівка на лексему **opportunity** в тлумачній частині **point**, відбиває семантику сприятливого моменту для здійснення запланованого, шансу на успіх. Словникова частина одиниці **point** включає до свого складу лексему **moment**, котра містить семантичну вказівку на лексему **turning-point** та позначає визначений період, поворотний момент в ході певних подій (*a definite stage, period, or turning-point in a course of events*) [8]. В словосполученні **moment of truth** згадана мовна одиниця отримує додаткову конотацію – значення кризи, поворотного моменту, випробувальної ситуації (*a crisis or turning-point, a testing situation*). Саме словосполучення є запозиченим з іспанської, де пряме значення виражає момент фінального удару тореадора на кориді.

Отже, зіставлені поняття **криза / crisis** у сучасній українській та англійських мовах маніфестують як подібні (*зміна – change, злам – turning-point, переломний момент хвороби – the point in the progress of a disease, економічна криза – difficulty in commerce, загострення – suspense*), так і відмінні риси семантичного наповнення (укр. *нестача*), що зумовлюється культурно-історичними особливостями становлення етносів під впливом яких відбувається формування уявлень про кризу. В обох лінгвокультурах криза сприймається як різка зміна звичного укладу життя, процес переходу з одного стану в інший, поворот у розвитку чого-небудь.

Наступним етапом дослідження стане порівняльний аналіз функціональних особливостей одиниць лексико-семантичного поля **криза/crisis** в українській та англійських мовах.

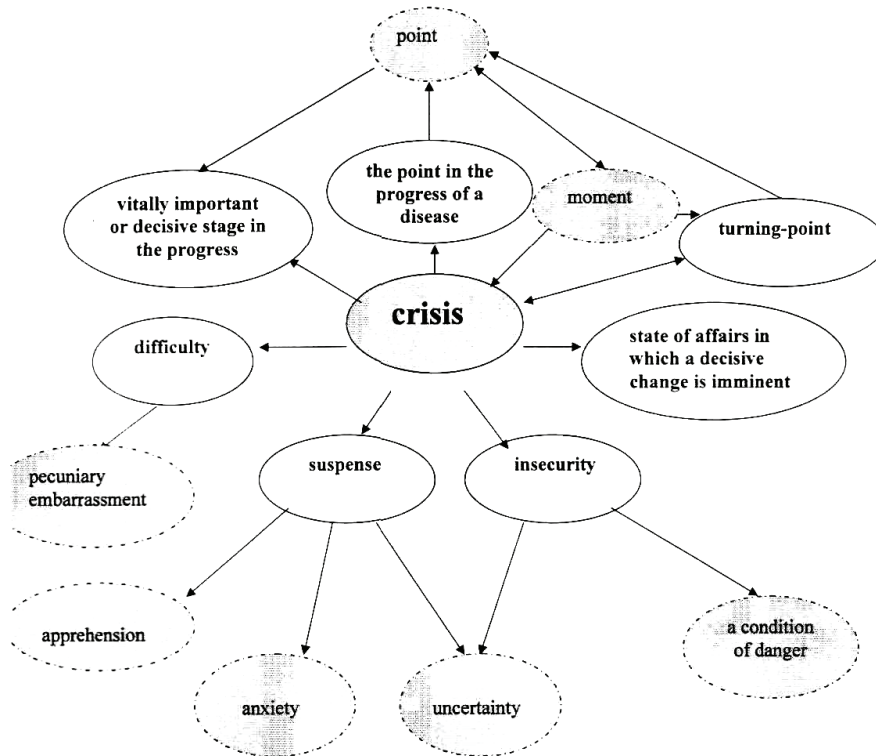
Література:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь, Перун, 2005. – 1728 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія, 2-е вид., випр. і доп. / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
3. Денисова С. П. Лінгвістика на зламі наукових парадигм: від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського // С. П. Денисова. – Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – Том 16. – № 1. – 2013. – С. 29-33.
4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
5. Лучик А. А. Про плінність лінгвістичної традиції // Лучик А. А. – Магістеріум: Мовознавчі студії. – Вип. 43. – 2011. – С. 45-49;

6. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология : [монография] / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.;

7. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М.П.Фабіан; НАН України, Український мовно- інформаційний фонд. – Ужгород: ІВА, 1998. – 256 с.

8. Oxford English Dictionary – Режим доступу (передплатений): <http://www.oed.com/>. – Discover the story of English. More than 600,000 words, over a thousand years



Мал. 1. Семантичне наповнення лексеми crisis



Мал. 2. Семантичне наповнення лексеми криза